

Jukka Nyysönen

Veli-Pekka Lehtola saamelaisten lähihistorian tutkijana: modernisaatio ja kolonialismi, moninaisuus ja toimijuus

Saamenkulttuurin emeritusprofessori Veli-Pekka Lehtolan tuotanto on sekä kattava että johdonmukainen painottaessaan saamelaisten historiallista toimijuutta ja historioiden moninaisuutta. Tässä kirjallisuuskatsauksessa tarkastelen hänen tapaansa käyttää teorioita. Yhdistelemällä teorioita ja empiriaa kontrolloidusti Lehtola onnistuu välttämään niille muuten tyypilliset dikotomiat ja ei-historialliset ansat.

Johdanto

Saamelaisten historiaa on tutkittu lukuisin eri tavoin. Kaikkiin niistä sisältyy oma taustaoletuksensa saamelaisuudesta. 1970-luvulla suomalaisen historian tutkimuksen perinteinen kanta oli, että valtio ulottui pohjoiseen eri keinoin työntäen samalla heikompia saamelaisia kohti pohjoista. 1980-luvulta alkaen saamelaiset tutkijat alkoivat kyseenalaistaa tätä narratiivia ja ryhtyivät korostamaan saamelaisten omia näkökulmia. Saamelaisten oman historian lisäksi tutkimus löysi saamelaisten kohtelun kolonialistiset piirteet.¹

Samaan aikaan tehtiin monia saamelaisliikkeen historiaa käsitteleviä tutkimuksia, joissa etno-poliittisesti aktiivinen saamelainen arvosteli valtiota ja vaati viranomaisia muuttamaan politiikkaansa.² Toisaalta saamelaiset nähtiin myös valtion rakenteisiin ja palveluihin tukeutuvina kansalaisina, jotka käyttivät olemassa olevia rakenteita ja instituutioita resursseinaan.³ Tultiin lähelle relationaalista tutkimustapaa, jossa kulttuuriset ja taloudelliset verkostot näyttäytyvät resursseina vaihtelevissa valta-asetelmissä.⁴

Omana tutkimusalanaan voidaan mainita kulttuurisen ja kielellisen assimilaatiopolitiikan tutkimus.⁵ Tämä tutkimus on haarautunut kahteen suuntaan. Yhtäältä on tutkittu esimerkiksi saamelaisten kokemushistoriaa koululaitoksen piirissä⁶ ja toisaalta etsitty keinoja *dekolonisoida* edelleen olemassa olevia kolonialistisia piirteitä saamelaisten käyttämissä valtionpalveluissa.⁷

Näitä hankkeita tukee kolonialistiseen ja asuttajakolonialistiseen teoriaan tukeutuva tutkimussuunta.⁸ Ne tasapainoilevat saamelaisen toimijuuden ja uhrikuvastojen välillä, joille molemmille on paljon historiallista todistusaineistoa.

Oulun yliopiston Giellagas-laitoksen saamenkulttuurin emeritusprofessori Veli-Pekka Lehtola on laajassa tuotannossaan yhdistänyt aineksia näistä kaikista lähestymistavoista ja saamenhistorian piirteistä. Hän on julkaissut joukon palkittuja, ”monumentaalsiakin” monografioita⁹, toimittanut lukuisia antologioita ja esiintynyt mittavasti julkisuudessa johtavana asiantuntijana Suomen saamelaisten menneisyydestä ja nykyisyydestä. Tämän lisäksi hän on Lapin kirjallisuuden ja yhteiskuntatieteiden tutkija. Tässä esityksessä keskityn Lehtolaan historiantutkijana.

Lehtolan tuotanto kattaa myös vanhempia aikakausia aina esihistoriaan asti, mutta syvällisimmin hän on tutkinut 1800- ja 1900-lukujen vaihteen ja alkupuoliskon saamelaishistoriaa (Lehtola 2012). Monet hänen tutkimuksistaan ulottuvat meidän päiviimme asti. Tässä kirjoituksessa olen valinnut lähempään tarkasteluun lähihistoriaan ulottuvia tutkimuksia, jotka moniteemaisuutensa ja tieteellisten näkökulmiensa puolesta antavat riittävän kattavan kuvan Lehtolasta historiantutkijana. Tarkastelen myös Lehtolan tutkimuksissaan soveltamia teorioita. Kysyn, millä tavoin nämä teoriat – ja Lehtola itse – suhtautuvat saamelaisiin historiallisina toimijoina. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten Lehtolan tutkimukset sijoittuvat uudempaan asuttajakolonialistisen tutkimuksen kenttään.

Lehtola on tehnyt tutkimusta monista teoreettis-metodologisista lähtökohdista. Selkein näistä on postkolonialistisen ja alkuperäiskansatutkimuksen peruslähtökohta, joka kyseenalaistaa suuria valtanarratiiveja ja kääntää katseen saamelaiseen kokemukseen.¹⁰ Omia filosofis-eettisiä lähtökohtiaan hän on viimeksi avannut tuoreessa teoksessaan *Kuin kirjan sankariksi luotu. Ukkini tosi & tarina* (2022). Siinä hän pohtii *totuuden* käsitettä. Vaikka käsite on teoksessa paketoitu lukuisin historiateoreettisin varauksin ja sukuhistoriallisin ironioin, omien ”totuuksien” tarkoitushakuisen, valikoivan, harha-perustaisen ja keskustelemattoman käytön Lehtola tuomitsee (Lehtola 2022b, 236).¹¹ Tämä on ilmeinen kommentti kiistaan pääsystä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon, missä historiatulkinnat on valjastettu tukemaan eri osapuolia. Niin sanottuihin uuslappalaisiin liittyvää historiantutkimusta, sen ohjelmallisuutta ja kategoriavirheitä on laajasti arvosteltu.¹² Kaikki tämä kertoo Lehtolalle luonteenomaisesta tutkimusotteesta, joka on empiriave-

toinen ja eetokseltaan kaikkia tutkimuskohteitaan ymmärtämään pyrkivä. Vastauksia, tulkintoja ja "totuuksia" on monia, ei vain yhtä objektiivista tai yli-politisoitunutta ja moralisoivaa tulkintaa.¹³

Modernisaatio

Alkuperäiskansoja käsittelevää tutkimusta vaivasi pitkään juuttuminen moderni-traditionaalinen dikotomiaan. Oliko modernisaatio sittenkin, kuten monet lappologit väittivät¹⁴, saamelaisille vieras tai peräti haitallinen, jopa degeneroiva kehityskulku?¹⁵ Lehtola osallistui modernisaatiokeskusteluun 2000-luvun alkupuolen tuotannossaan relationaalisesta lähtökohdasta. Sen mukaisesti saamelaiset toimivat ja elivät yhtä lailla perinteisessä kuin modernissa sfäärissä, jolloin modernisaation synnyttämät uudet vaikutuskanavat ja rakenteet sekä integroivat että voimaannuttavat tarjoten välineitä myös saamelaisten omalle aktivismille. Näin saamelaiset eivät ole ainoastaan sopeutujia vaan omaa elämäänsä strategisesti hallitsevia ja kulttuurisia resurssejaan tarvittaessa muuttavia toimijoita. Näin aktiivista ja adaptoituvaa saamelaista, joka oli löytänyt tapoja kanssakäymiseen ympäröivän yhteiskunnan kanssa, saattoi tutkia ottaen huomioon kulloisetkin, vaihtelevat toimintatilat ja valta-rakenteet, joita saatettiin myös vastustaa.

Lehtolan tutkimuksista selviää myös se, että assimiloivan paineen kasvanen kansallisvaltioiden aikakaudella ei vienyt kaikkia toimintamahdollisuuksia pois: Saamelaiset ottivat aktiivisesti paikkansa modernin yhteiskunnan rakenteissa. Usein, mutta ei suinkaan aina tämä tarkoitti saamelaisuuden hylkäämistä tai vetäytymistä perinteisempiin elämänvalintoihin. Lehtolan lähestymistapa huomioi modernin yhteiskunnan kulttuurillisesti yhdenmukaistavat ja assimiloivat piirteet, mutta auttaa samalla ymmärtämään, kuinka monin eri tavoin saamelaiset ovat väkivaltaisiin prosesseihin reagoineet: sopeutumalla, traumatisoitumalla tai vastustamalla.¹⁶

Jo vuoden 2003 Inarin paikallishistoriassa Lehtola osoittaa historiallisten tilanteiden ja suhteiden monimutkaisuuden. Hankaukset ja niiden taustat käydään läpi. Samoin saamelaisasiaa sympatisoivat toimijat, "saamenystävät", virkamiehet vaihtelevine prioriteetteineen sekä saamelaistoimijoiden eri intressit ja yhteistoiminta esimerkiksi kunnanhallinnossa nostetaan esille monista näkökulmista tarkasteltuna. Teoksessa näkyy saamelaistoimijuiden koko kuva: saamelaisten tilanvaltaus suomalaisen yhteiskunnan raken-

Kuva 1. Torikauppias ja porotaljoja Helsingin Kauppatorilla 1970-luvulla. Kuva: Teuvo Kanerva. Museovirasto. Historian kuvakokoelma

teissa sekä omaehtoisen ja saamelaisasioita edistämään pyrkivän toiminnan alku. Valtayhteiskunnan rakenteiden tunkeutuminen paikallistasolle ei ole ollut ongelmaton prosessi saamelaisyhteisölle, mutta historian eri vaiheissa ihmiset ovat myös tarttuneet olemassa oleviin mahdollisuuksiin – usein pakon edessä.¹⁷

Lehtolan koko tuotannon läpi kulkevana punaisena lankana on saamelaisten toimijuuden ymmärtäminen kaikessa moninaisuudessaan, Suomen valtion asettamissa raameissa ja muut paikalliset toimijat huomioon ottaen. Tavoitteena on toimintaympäristön monimutkaisuuden sekä suhteiden ja valintamahdollisuuksien moninaisuuden ymmärtäminen. Motivaationa ja

vastakuvastona tälle on toiminut vanha lappologinen tutkimusperinne ja sen esioletukset saamelaisista passiivisina ja heikkoina uhreina, jotka olivat kykenemättömiä vastustamaan valtion muodostumista – arkaaisena kansana ilman historiaa.¹⁸

Toimivien ja aloitteellisten saamelaisten historia oli kirjoitettava näkyviin. Lehtolan ratkaisuna on mennä historiallinen toimija ja *empiria* edellä: jos historialliset toimijat eivät näytä uhriutumisen merkkejä, ei tutkijankaan pidä uhrin roolia toimijoihin istuttaa. Ymmärtämisen vaatimus koskee kaikkia osapuolia, myös suomalaisia toimijoita. Historiallisten toimijoiden motiivit, intentiot ja valinnat on syytä ottaa vakavasti, ja niitä on pyrittävä ymmärtämään konteksti- ja toimijalähtöisesti – vaikka ne olisivatkin jälkikäteen tarkasteltuna nykyajan politisoituneiden saamelaiskuvien ja ohjelmien vastaisia.

Kolonialismi

Myöhemmässä tuotannossaan Lehtola on ottanut systemaattisemmin tarkasteluun saamelaisten historian ja kolonialismin. Tässä jatkumossa näkyy suomalaisen historiallisen kolonialismin kattavuuden kasvu: siinä missä 1980-luvulla alkanut oikeushistoriallinen tutkimus¹⁹ keskittyi maa- ja metsätalouden menetykseen, nykyään kolonialistisia rakenteita ja käytäntöjä on löydetty monilta muiltakin yhteiskunnan ja kulttuurin alueilta. Samalla Lehtolan tutkimuksissa on nähtävissä historiapoliittista terävöitymistä, kun saamenhistorian tulkinnoista on kiistelty ja tutkimuskenttä on politisoitunut.²⁰

Lehtolan lähtökohtana on, että saamelainen ja suomalainen yhteiskunta, kulttuuri, kieli, elämäntapa ja arvot poikkeavat toisistaan. Kulttuurien kohtaamisissa saamelaisia on kohdeltu erilaisina. Lehtolan viimeaikaisessa tuotannossa saamelaisten yhteisö kuvautuu rakenteellisen kolonialismin ja sen eri ilmenemismuotojen kokemisen kenttänä. Kolonialismia ilmentävät skandinaavisessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa elätelty usko omaan luonnolliseen ylemmyyteen sekä poliittisten päätösten, käsitteiden, ihanteiden ja periaatteiden lähtökohtaiseen hyvyyteen. Lisäksi asenneilmastoon liittyy yhä jatkuva pyrkimys etsiä eroja enemmistön ja vähemmistön välillä.

Käytännön esimerkkejä kolonialismista ovat ilman vaihtoehtoja ja sivistystyön nimissä toteutettu käännytys kristinuskoon, luonnonvarojen taloudellinen hyötykäyttö, kilpailevien maankäyttömuotojen tuominen pohjoiseen kansallisen edun nimissä sekä kulttuuris-rodullisten hierarkioiden rakentelu

tieteessä ja kirjallisuudessa. Saamelaisten kolonialistisessa historiassa yhteisö on pakotettu sopeutumaan muutoksiin sekä vallan keskuksista tuotuihin rakenteisiin ja ihanteisiin. Tämä on tarkoittanut saamelaisten paikallisten rakenteiden vähittäistä purkamista ja samalla kyvyttömyyttä huomioida ja suojella saamelaisten kulttuuria, perinteitä ja elämäntähtöjä.²¹

Yksi esimerkki pakotetusta muutoksesta on saamelaisten hankkiutumisen uudisasukkaiksi Inarissa 1800-luvun puolivälistä lähtien. Aiemmin tätä prosessia tulkittiin esimerkkinä saamelaisten strategisesta ajattelusta ja kohonneesta kyvystä puolustaa maa- ja vesioikeuksiaan.²² Nykyisin prosessia kuvataan pakotettuna ja vastentahtoisena, lainsäädännöllä, eduilla ja viranomaistoiminnalla ohjattuna toimintana, johon liittyi saamelaisten perinteisten elinkeinojen vaikeuttaminen valtion intressien nimissä.²³ Esimerkki valaisee myös sitä, kuinka Lehtolan kolonialismi-tulkinnat ovat muuttuneet aiempaa kattavammiksi. Metodologisesti huomionarvoista on, että hänen muuttuneita tulkintojaan ohjaa paitsi uusi empiirinen tutkimus myös uudempi kolonialismi-teoria, minkä seurauksena myös käsitykset suomalaisesta kolonialismista ovat terävöityneet.

Lehtola määrittelee oman kolonialismi-käsityksensä teoksensa *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953* (2012) johdannossa. Hän painottaa sitä, että saamelaisten toimijuutta olisi ajateltava uudelleen suhteessa vanhempaan lappologiseen tutkimusperinteeseen, jossa kolonialismi oli useimmiten julkilausumaton, mutta silti pakottava viitekehys, joka hävitti saamelaiset heikompana kansana. Myöhemmin suomalaisten ja myös saamelaisten historioitsijoiden edistysmielisissä esityksissä saamelaiset asetettiin yksinomaan avuttoman uhrin asemaan. Lehtola puolestaan korostaa, että tutkittaessa tarkemmin paikallisia oloja paljastuu usein, että ihmisten tilanteet ovat monimutkaisia. Historiasta ei aina löydykään yksinkertaisia ja yksiuolotteisia alistajan ja alistetun positioita, ainakaan siinä määrin kuin käsitteet ja teoriat usein antavat ymmärtää.

Käsitteet antavat lähtökohtia sosiaalisten suhteiden tarkasteluun, mutta taustojen, olojen ja yksittäisten tapausten monimuotoisuuden tutkiminen vaatii hienosyisempää lähestymistapaa. Tällöin myös kolonialismin peitetymät muodot tulevat näkyviin. Saamelaisten oman äänen esiin tuominen on Lehtolalle mitä tärkein tavoite, mutta vastavuoroisesti hän ei näe myöskään suomalaista asiantuntijakuntaa pelkästään yhtenäisenä kolonialistisena koneistona vaan pikemminkin ristiriitaisten näkemysten ja kiivaiden

keskustelujen kenttänä.²⁴ Myös suomalaisten kilpailevat ”totuudet” tulee ottaa kriittisen käsittelyn kohteiksi – mutta ei vain tuomittaviksi.

Kuinka saavuttaa kokonaiskuva tästä kaikesta? Lehtola tarjoaa vastauksen teoksessaan *Entiset elävät meissä. Saamelaisten historiat ja Suomi* (2022). Vaikka teoksessa esitetty kolonialismin käsite on aiempaa kattavampi, ei tekijälle tyypillinen tutkimusote ole muuttunut: kattavan kuvan saavuttamiseksi on yhä tutkittava kolonialismin kaikkia ilmenemismuotoja ja niiden aiheuttamia kärsimyksiä ja traumoja, mutta myös saamelaisten toimijuutta, kolonialismin positiivisia seurauksia, saamelaisia tukevia ja saamelaisten politiikkaa kritisoivia äänenpainoja sekä saamelaisten esittämiä vaihtoehtoisia tulkintoja tilanteestaan. Kuten aikaisemmassa modernisaatioteorioihin nojaavassa tutkimuksessaan, historiassa koetut menetykset, häpeän ja trauman kokemukset, epäsuotuisat ja hallitsemattomat muutokset sekä saamelaisten ratkaisut näihin ongelmiin on mahdollista nähdä merkittävinä rakennusosina saamelaisten historiassa.²⁵

Asuttajakolonialismi

Kolonialismi on monitahoinen ja monella tasolla vaikuttanut historiallinen prosessi, joka lisää saamelaisten historian moninaisuutta. Se on tärkeä avain saamelaisten historian ymmärtämisen kannalta, mutta se ei yksin selitä historiaa eikä määritä toimijoiden kohtaloita.²⁶ Asuttajakolonialistinen teoria ja tutkimus esiteltiin Suomen saamen- ja historian tutkimukseen myöhään.²⁷ Monin paikoin asuttajakolonialistisesta teoriasta onkin tullut alkuperäiskansan ja asuttajien suhteiden todellisuutta määrittävä kehys. Sen mukaan asuttajakolonialismissa ei ole kyse vain ohimenevästä, valtakunnan keskuksesta ohjatusta taloudellisesta riistosta, vaan se on jotain paljon pysyvämpää ja pyrkii eliminoimaan alkuperäiskansan asuttamiltaan mailta.

Asutuskolonialistinen teoria pyrkii osoittamaan ne hienovaraiset keinot, joilla alkuperäiskansojen maat otetaan haltuun ja muutetaan territorioiksi ja pääomaksi. Maiden valtausta täydentävät prosessit, joissa yhteiskunta muutetaan vastaamaan asuttajien valkoista ja patriarkaalista suvereniteettia. Toimintaa ohjaa eliminoinnin logiikka, joka puolestaan informoi ”korvaamisen rakennetta” (the structure of replacement), minkä määrittämän logiikan kautta asuttajat toimivat. Teoriaan sisältyy deterministinen ajatus

alkuperäiskansan ”katoamisesta” erillisinä kansoina. Tätä prosessia pidetään väistämättömänä.²⁸

Lehtolan vanhemmissa teksteissä hänen käsityksensä kolonialismista näyttäisi olevan hieman jännitteisessä suhteessa osaan asuttajakolonialistisesta teoretisoinnista. Tämä koskee varsinkin tapaa käsitellä saamelaisia toimijoina. Mutta onko suhde pelkästään jännitteinen? Nähdäkseni Lehtolan tuotannossa on sekä johdonmukaista jatkuvuutta, impulsseja että jännitteitä suhteessa asuttajakolonialismin teoriaan ja tutkimukseen.

Impulsseista selvimät ovat kolonialismin käsittäminen laaja-alaisemmin sekä kolonialismin ymmärtäminen nykyajassa jatkuvina prosesseina. Lehtola suhtautuu myötämielisesti asuttajakolonialistisen teorian käsityksiin maan valtauksen keskeisyydestä, kolonialististen rakenteiden pysyvyydestä ja alkuperäiskansojen hallinnoinnista systemaattisten hallinnollisten päätösten avulla, mikä rajoittaa aina vain hienosyisemmin alkuperäiskansojen maankäyttöä ja itsemääräämisoikeutta normalisoidun valtaepätasapainon puitteissa.

Johdonmukaisuus näkyy jatkuvana suhteiden moninaisuuden painotuksena, jossa kolonialismikaan ei näyntyä pelkkänä eliminointina. Tämän termin sijaan Lehtola käyttää termiä ”korvata”, joka tunnetaan myös asuttajakolonialistisesta teoriasta. Toinen johdonmukaisuus liittyy saamelaisen toimijuuden korostamiseen, mistä syntyy myös jännite: asuttajakolonialistinen tutkimus suoraviivaisemmassa muodossaan asettaa alkuperäiskansat yksinomaan häviämässä olevan uhrin asemaan, mikä ei resonoi Lehtolan toimijuuden painottamisen kanssa – paitsi silloin kun historiallinen empiria antaa siihen aihetta. Teoria itsessään ei määritä toimijapositioneja. Lehtolan positio on lähellä asuttajakolonialismin kritiikkiä, jota se on kohdannut myös alkuperäiskansatutkijoiden joukosta: kritiikissä pyritään löytämään keinoja palauttamaan toimiva ja eloonjäävä alkuperäiskansa tutkimuksen keskeiseksi kohteeksi.²⁹

Asuttajakolonialistista tutkimusta on kritisoitu siitä, että sen tutkimat näkökulmat ovat ensisijaisesti asuttajien näkökulmia. Kolonialistinen tilanne ymmärretään asuttajien pyrkimyksistä käsin. Tämä saattaa marginalisoida myös alkuperäiskansojen vastustuksen ääniä historian tutkimuksessa. Vaikka asuttajakolonialistiseen tilanteeseen on liitetty myös positiivisia, ei pelkkään häviämiseen liittyviä odotushorizontteja, on sen kaikkein johdonmukaisin ja puristisin käyttö omiaan synnyttämään kolonialistisen fatalismin tiloja. Tämä johtuu siitä, että asuttajakolonialismiin liitetään rakenteellisen väistämättö-

myyden oletus. Samalla asuttajakolonialismi rakenteena tuottaa kolonisoivat ja kolonisoidut subjektit, ja mahdollistaa vain polarisoituneita toimijapositioneja ja vaihtoehtoja alkuperäiskansoille (sulautuminen tai vastustus/suvereniteetti). Tässä kehyksessä asuttajatkaan eivät voi toimia anti-kolonialistisella tavalla. Asuttajakolonialistinen tutkimus saattaa redusoida toimijapositioneja myös sellaisiksi, että ne eivät vastaa historiallista todellisuutta.³⁰

Asuttajakolonialistista tutkimusta on arvosteltu myös siitä, että se jättää kuulematta alkuperäiskansojen omat käsitykset kolonialistisista suhteista. Heidän hallintomallinsa ja poliittinen potentiaalinsa jää huomiotta. Vaarana on, että alkuperäiskansat marginalisoidaan jälleen kerran. Historiantutkijat olivat löytäneet paljon keinoja marginalisoimisen vastustamiseksi jo ennen asuttajakolonialistisen tutkimuksen esiinnousua. Kritiikki on kohdistunut erityisesti siihen, miten asuttajakolonialistinen tilanne on esitetty epähistoriallisesti, *dekontekstualisoituna* ja väistämättömänä. Kontekstin unohtaminen ja epähistoriallinen ote saattaa jättää piiloon sen, miten kolonialistinen tilanne on kietoutunut muihin alistaviin suhteisiin ja käytäntöihin. Näin myös kolonisoijan asema jää ymmärtämättä kokonaisuudessaan. Toisaalta asuttajakolonialistisen prosessin väistämättömyys sekä kaikkien hierarkioita tuottavien prosessien määrittäminen osaksi asuttajakolonialistista eliminoinnin logiikkaa saa kaiken näyttämään eliminoinnilta, mikä on koventanut historian tulkintoja.³¹

Kritiikki peräänkuuluttaa sellaista asuttajakolonialismin tutkimusta, joka ottaa huomioon myös alkuperäiskansojen toimijuuden, elpymisen ja pysyvyyden. Kritiikki muistuttaa vanhempaa *New Imperial History* -koulukunnasta tuttua lähestymistapaa, jossa etsittiin keinoja mennä aina syvemmälle kolonisoitujen kansojen toimijuuteen, kulttuuris-poliittiseen vuorovaikutukseen, lukuisiin avautuviin kontakteihin ja konflikteihin kolonialistisessa tilanteessa.³²

Lehtolan edustama positio vastaa selvästikin asuttajakolonialismin kritiikin esiin nostamia argumentteja. Siinä toimijat ja saamelaisyhteisöt jatkavat toimintaansa jatkuvista kolonialistisista prosesseista ja politiikoista huolimatta. Lehtola peräänkuuluttaa kontekstit huomioon ottavaa ja historiallisiin prosesseihin kiinnittyvää tutkimusotetta, ei yksioikoista jyräävää kolonialismin historiaa.³³ On monia eri historioita, joita luonnehtivat monimutkaiset verkostot ja yhteydet; kaikissa niissä kolonialismin lukuisat muodot ja muutuneet olosuhteet ovat näkyvissä. Tällöin analyysi on hienosyistä ja vääryydet osoittavaa, historiallisesti ja teoreettisesti loogista ja selkeää. Tällaisen tutki-

muksen käyttöarvo on korkea ja vaikutus parhaimmillaan voimaannuttava, koska siinä ei pelkästään jätetä tutkittua kansaa kolonialistiseen tilanteeseen saati kolonialistisen fatalismin valtaan, vaan kansan toimintamahdollisuudet sekä myös kolonisoijan toimintatavat analysoidaan tarkemmin.

Saamelaisten ja valtio- tai enemmistötoimijoiden suhteen tutkimusta vaikeuttaa se, että lähdeaineistoista on usein vaikea erottaa saamelaisten omaa ääntä. Lehtola haastaa tutkimuksissaan voimistamaan näitä ääniä, esimerkiksi palaamalla paikallistasolle ja yksittäisten ihmisten kokemukseen – ”Meidän historioihin”. Tämä resonoi syvällisesti alkuperäiskansatutkimuksen periaatteiden kanssa, samoin kuin se, että historiantutkimukseen sisällytetään vahva oikeudenmukaisuuden vaatimus. On moraalisesti väärin jättää vaiennettujen ja kolonisoitujen ryhmien äänet kuulematta. Siksi ne on nostettava tasaveroisina yhteiskunnalliseen keskusteluun ja osaksi kollektiivisesta muistamisesta käytyjä kamppailuja. Kolonialismin vaikutukset paikallistasolla on yksi tärkeä elementti tulla julkikirjoitetuksi.³⁴

Lopuksi

Lehtolan tapa käyttää teorioita ja yhdistää niistä elementtejä tutkimukseensa mahdollistaa avoimen ja historiantutkimuksellisen lähestymistavan. Hänen teorian käyttönsä ei sulje pois selitysmalleja eikä etenkään syyllistä toimijoita vaan auttaa ymmärtämään ja tavoittamaan saamelaisyhteisöjen koko kulttuuris-sosiaalis-poliittisen moninaisuuden. Lehtolan eklektisyys suhteessa asuttajakolonialistiseen teoriaan on onnistunutta: hän on pystynyt ottamaan suuntauksesta elementtejä käyttöönsä muuttamatta toimivia lähtökohtiaan suomalaisen kolonialismin tutkimuksessa.

Hiljattaissessa juhlaaastattelussaan Lehtola korosti olevansa tiedonjakaja suhteessa sekä suomalaiseen että saamelaiseen yhteiskuntaan. Saamelaisille Lehtola on halunnut jakaa arkistoihin unohtunutta tietoa. Tiedonjakoon suomalaisille liittyvä tehtävä saada saamelainen ääni kuuluville suomalaisessa yhteiskunnassa.³⁵ Lehtola on sekä lähihistorian tutkija että historiapolitiininen toimija: hän haluaa välittää historiallista tietoa ja tulkintoja päättäjille, jotka näiden tulkintojen perusteella saamelaispolitiikasta päättävät.³⁶ Historian ammattilaisena Lehtola on menestyksekkäästi raivannut saamelaisille äänille suuren tilan ja kuuluvan äänen Suomen historiantutkimuksen kenttään. Tällä on ollut vaikutuksia sekä lähihistorian tutkimukseen että lä-

hihistoriassa käytyyn keskusteluun tavoista nähdä Suomen valtio. Ennen kiistanalainen ajatus Suomesta kolonialistisena toimijana ei enää provosoi historioitsijoita samassa määrin kuin ennen – ainakaan koskien Suomen valtion suhdetta saamelaisiin.³⁷

*Tutkimusprofessori **Jukka Nyysönen** työskentelee Pohjoisten alueiden osastolla NIKUssa (Nordområdeavdeling – Norsk institutt for kulturminneforskning). Nyysönen on tutkinut saamenhistoriaa yli 20 vuotta muun muassa ympäristöhistorian, vähemmistöhistorian ja tieteenhistorian näkökulmista.*

Viitteet

- 1 Lehtola 2002a, 192.
- 2 Lehtola 2004, passim.
- 3 Nyysönen 2007, 55–73.
- 4 Hansen 2010, 318.
- 5 Eriksen & Niemi 1981, passim.
- 6 Rasmus 2008, passim.
- 7 Pedagogian alalla on tehty monia historiantutkimuksen keinoja käyttäviä koulu- ja kasvatushistorian esityksiä, esimerkiksi Rahko-Ravanti 2016, passim.
- 8 Kuokkanen 2020, passim; Lehtola 2015a, passim.
- 9 Näin norjalaiset saamenhistoriantutkijat luonnehtivat *Saamelaiset suomalaiset-teosta* (2012) vuonna 2021. Andresen, Evjen & Ryymin 2021, 22.
- 10 Lehtola 2022a, 51–52.
- 11 Lehtola 2022b, 235–236.
- 12 Hiltunen 2012, passim; Lehtola 2015b, 95ff.; Pääkkönen 2008, passim.
- 13 Lehtola 2022c, 337–338
- 14 Lappologia oli tieteenala, joka tutki saamelaisten, tai lappalaisten, kuten heitä vielä toisen maailmansodankin jälkeen kutsuttiin, kulttuuria ja menneisyyttä, muiden kuin saamelaisten tutkijoiden toimesta.
- 15 Lehtola 2002a, 192.
- 16 Lehtola 2002a, 192; Lehtola 2002b, 9–10; Lehtola 2022c
- 17 Lehtola 2003, 350–483.
- 18 Lehtola 2002a, 183–202.
- 19 Mm. Korpijaakko 1989.
- 20 Lehtola 2022c.
- 21 Lehtola 2022c, 166–182.
- 22 Lehtola 2002a, 192–193
- 23 Lehtola 2022c, 167–168.
- 24 Lehtola 2012, 15–19
- 25 Lehtola 2022c, 336ff.
- 26 Lehtola 2012, 2015a.
- 27 Rauna Kuokkanen on käyttänyt teoriaa johdonmukaisimmin. Ks. esimerkiksi Kuokkanen 2020.
- 28 Wolfe 2006, passim; Snelgrove, Dhmoon & Korntassel 2014, 8;
- 29 Forsyth & Gavranovic 2018, 465–467; Snelgrove, Dhmoon & Korntassel 2014; Konishi 2019, passim.
- 30 Konishi 2019, 293ff.; Snelgrove, Dhmoon & Korntassel 2014, 8–9, 13.
- 31 Snelgrove, Dhmoon & Korntassel 2014, 26.
- 32 Altenbernd & Young 2014, 127–150; Lehtola 2022c, 184.
- 33 Snelgrove, Dhmoon & Korntassel 2014, 27.
- 34 Lehtola 2022c, 13–27.
- 35 <https://yle.fi/a/74-20016272>, luettu 10.2.2023
- 36 Lehtola 2022c.
- 37 Snellman 2018, 479–480.

Kirjallisuus

- Altenbernd, Erik ja Alex Trimble Young, "Introduction: The significance of the frontier in an age of transnational history." *Settler Colonial Studies* 4, no. 2 (2014): 127–150. <https://doi.org/10.1080/2201473X.2013.846385>
- Andresen, Astri, Evjen, Bjørg ja Ryymin, Teemu. "Introduksjon." Teoksessa *Samenes historie fra 1751 til 2010*, toimittaneet Astri Andresen, Bjørg Evjen & Teemu Ryymin, 15–31. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2021
- Eriksen, Knut Einar ja Niemi, Einar. *Den finske fare, Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo: Universitetsforlaget, 1981.
- Forsyth, Hannah ja Altin Gavranovic. "The logic of survival: towards an Indigenous-centred history of capitalism in Wilcannia." *Settler Colonial Studies* 8, no. 4 (2018): 464–488. DOI:10.1080/2201473X.2017.1363967
- Hansen, Lars Ivar. "Samene i lokalhistorien: Utfordringer og erfaringer." *Heimen* 47 (2010): 315–340.
- Hiltunen, Mauno. "Alkuperäiskansasta uuslappalaisein ja kveeneihin – kamppailu Lapin historian tulkinnoista." *Faravid* 36 (2012): 279–296.
- Konishi, Shino. "First Nations Scholars, Settler Colonial Studies, and Indigenous History." *Australian Historical Studies*, 50, no. 3 (2019): 285–304. <https://doi.org/10.1080/01031461X.2019.1620300>
- Korpijaakko, Kaisa. *Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa, Oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1989.
- Kuokkanen, Rauna. "The Deatnu Agreement: a contemporary wall of settler colonialism." *Settler Colonial Studies* 10, no. 4 (2020): 508–528. <https://doi.org/10.1080/2201473X.2020.1794211>
- Lehtola, Veli-Pekka (Lehtola 2002a). "The Saami siida and the Nordic states from the Middle Ages to the beginning of the 1900s." In *Conflict and Cooperation in the North*, toimittaneet Kristiina Karppi & Johan Eriksson, 183–202. Umeå: Forskningsprogrammet Kulturgräns Norr, 2002.
- Lehtola, Veli-Pekka (Lehtola 2002b). *The Sámi People – Traditions in Transition*. Inari: Kustannus-Puntsi, 2002.
- Lehtola, Veli-Pekka. "Tuhon ja nousun vuodet (1939–1965)." Teoksessa *Inari Aanaar, Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*. Toimittanut Veli-Pekka Lehtola, 350–483. Inari: Inarin kunta 2003.
- Lehtola, Veli-Pekka, "Organiserad samepolitik i Finland efter andra världskriget." Teoksessa *Befolkning og bosättning i norr, Etnicitet, identitet, och gränser i historiens sken*. Toimittaneet Patrik Lantto & Peter Sköld, 299–306. Umeå: Centrum för samisk forskning, 2004.
- Lehtola, Veli-Pekka. *Saamelaiset suomalaiset, Kohtaamisia 1896–1953*. Helsinki: SKS, 2012.
- Lehtola, Veli-Pekka (Lehtola 2015a). "Sámi Histories, Colonialism, and Finland." *Arctic Anthropology* 52, no. 2 (2015): 22–36.
- Lehtola, Veli-Pekka (Lehtola 2015b). *Saamelaiskiista, Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa?* Helsinki: Into 2015.

- Lehtola, Veli-Pekka (Lehtola 2022a). "Contested Sámi histories in Finland." Teoksessa *Sámi Research in Transition, Knowledge, Politics and Social Change*. Toimittaneet Laura Junka-Aikio, Jukka Nyysönen & Veli-Pekka Lehtola, 51–70. Abingdon: Routledge, 2022.
- Lehtola, Veli-Pekka (Lehtola 2022b). *Kuin kirjan sankariksi luotu, Ukkini tosi & tarina*. Inari: Kustannus-Puntsi, 2022.
- Lehtola, Veli-Pekka (Lehtola 2022c). *Entiset elävät meissä, Saamelaisten tarinat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Nyysönen, Jukka. "Everybody recognized that we were not white", *Sami identity politics in Finland, 1945-1990*. Tromsø: University of Tromsø, 2007.
- Pääkkönen, Erkki. *Saamelainen etnisyys ja pohjoinen paikallisyhteisö – Saamelaisten etninen mobilisaatio ja paikallisperustainen vastaliike*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2008.
- Rahko-Ravantti, Rauna. *Saamelaisopetus Suomessa, Tutkimus saamalaisopettajien opetustyöstä suomalaiskouluissa*. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 332, 2016.
- Rasmus, Minna. *Bággu vuolgat, bággu birget, Sámemánáid ceavzinstrategijit Suoma álbmotskuvlla ásodagain 1950–1960-logus*. Oulu: Publications of Giellagas Institute NR 10, 2008.
- Snelgrove, Corey, Rita Kaur Dhamoon ja Jeff Corntassel. "Unsettling Settler Colonialism: The Discourse and Politics of Settlers, and Solidarity with Indigenous Nations." *Decolonization: Indigeneity, Education & Society* 3, no. 2 (2014): 1–32.
- Snellman, Alex. "Hyvä tarkoitus, epämääräiset käsitteet, Tarkkuutta kolonialismin ja vähemmistöjen tutkimukseen." *Historiallinen Aikakauskirja* 116, no. 4 (2018): 479–480.
- Wolfe, Patrick. "Settler colonialism and the elimination of the native." *Journal of Genocide Research* 8, no. 4 (2006): 387–409.